

Karolina JÓZEFOWICZ

ATRAKCYJNOŚĆ MIGRACYJNA MIAST I OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

11

Mgr Karolina Józefowicz – *Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu*
Wydział Ekonomiczny
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie
ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań
e-mail: karolina.jozefowicz@up.poznan.pl

ZARYS TREŚCI: Migracja jest jednym z istotnych procesów wpływających na sytuację demograficzną, nie tylko na wielkość populacji, ale także na jej strukturę. Celem artykułu jest pokazanie rozmiarów migracji w miastach oraz na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego. W analizie zastosowano metodę opisowo-porównawczą przy pomocy wybranych wskaźników migracji. Zakres czasowy obejmował lata 1995–2018, w jego ramach analizie poddano dane dla wybranych lat, tj. 1995, 2000, 2005, 2010, 2014 oraz 2018 roku. Badania pozwoliły wyodrębnić miasta, a przede wszystkim obszary wiejskie położone w sąsiedztwie Poznania, które stanowiły teren atrakcyjny migracyjnie. Napływ i odpływ ludności w miastach oraz na wsi w omawianych latach wykazał odwróconą tendencję, która rozpoczęła się przed rokiem 2000. Proces odpływu ludności nasilił się do tego stopnia, że w 2018 roku ponad 70% gmin miejskich sklasyfikowano jako obszary nieatrakcyjne migracyjnie.

SŁOWA KLUCZOWE: migracje wewnętrzne, miasta, obszary wiejskie, atrakcyjność migracyjna.

MIGRATION ATTRACTIVENESS OF TOWNS AND RURAL AREAS OF THE WIELKOPOLSKIE VOIVODESHIP

ABSTRACT: Migration is a vital process influencing the demographic situation by affecting not only the size of the population but also its structure. The aim of the article is to show the size of migration in urban and rural areas of the Wielkopolskie voivodeship. The analysis used a descriptive and comparative method, as well as selected migration indicators. The time range

covered the 1995–2018 period and data for all years selected, i.e. 1995, 2000, 2005, 2010, 2014 and 2018 were analysed. The research made it possible to identify cities – and above all rural areas – in the vicinity of Poznan that are attractive for migration. The inflow and outflow of people in towns and villages in the discussed years showed a reversed tendency, which started before 2000. The process of outflow of population has intensified to such an extent that in 2018 over 70% of urban municipalities were classified as unattractive areas for migration.

KEYWORDS: internal migrations, cities, rural areas, migration attractiveness.

11.1. Wprowadzenie

Migracja stanowi obiekt zainteresowań ekonomistów i socjologów od lat 80. XIX wieku (Rowe i in. 2019). Migracje wewnętrzne, w tym ruch ludności z obszarów wiejskich do miast traktowany był jako obszar zainteresowań już od wczesnej dekady XX wieku (Molloy i in. 2011). Okres powojenny był dla obszarów wiejskich w Polsce czasem odpływu ludności. Ubytki ludności były jednak rekompensowane wysokim przyrostem naturalnym. Po II wojnie światowej w dużych ośrodkach miejskich skupiały się inwestycje przemysłowe, powodując napływ pracowników ze wsi (Kałuża-Kopias 2014). Polityka forsownej industrializacji powodowała rozwój gospodarczy, a co za tym idzie również rozwój ludnościowy miejscowości i miast, gdzie koncentrowały się obiekty przemysłowe, prowadząc w efekcie do wieloaspektowego zjawiska urbanizacji (Runge 2013). Jak twierdzi P. Śleszyński (2018: 46), „doktryna polityczno-ekonomiczna zakładała likwidację zacofania gospodarczego poprzez silne uprzemysłowienie i tym samym zmiany w organizacji przestrzennej działalności ludzkiej”. W związku z czym w kraju, gdzie sektor agrarny koncentrował 60% zatrudnienia, tak drastyczne przekształcenia skutkowały silnymi, w większości przymusowymi migracjami do miast (Gawryszewski 1997; Śleszyński 2018). Zjawisko napływu ludności do miast zakończyło się w latach 90. XX wieku, po czym kierunek migracji ludności odwrócił się na obszary podmiejskie (Sojka 2017). Podkreśla się jednak, że zjawisko migracji po 1989 roku nie przyjmowało jednorodnej formy. P. Śleszyński (2016) wyodrębnił trzy charakterystyczne podokresy (lata 1989–1995, 1995–2004 i po 2004 r.), w których następowały ograniczenia lub wzmacnianie mobilności wewnętrznej.

Migracja jest jednym z istotnych procesów wpływających na sytuację demograficzną, stanowiąc jego najbardziej złożony komponent (Bell i in. 2002; Kałuża-Kopias 2014; Drobne, Drešček 2019). Stanowiąc naturalny proces społeczny traktowana jest jako drugi, obok ruchu naturalnego, czynnik kreujący przestrzenne rozmieszczenie społeczeństwa (Kiniorska 2017). Jak twierdzi A. Rosner (2014), migracje wewnętrzne stanowią „czynnik odpowiedzialny za ok. 70–80% obserwowanych procesów jego zmian” (Rosner 2014: 65). Zrozumienie i wskazywanie jak zmienia się migracja wewnętrzna ma istotne znaczenie w kontekście

mieszkalnictwa, opieki zdrowotnej, edukacji, transportu, jak również kształtowania się przestrzennej redystrybucji wiedzy, umiejętności oraz pracy (Rodríguez-Vignoli, Rowe 2018). Migracje ludności, szczególnie o charakterze stałym, uważa się za kluczowy czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego (Stawarz, Sander 2019), który przyjmuje formę zjawiska o sumie zerowej. Dla jednostki terytorialnej, która obserwuje napływ ludności jest to bowiem impuls rozwojowy, kreujący liczne korzyści w sferze m.in. rynku zbytu, działalności gospodarczej, czy rynku pracy. Korzyści jednej strony odbywają się jednak kosztem drugiej, czyli utratą kapitału ludzkiego oraz kurczeniem się obszarów zasilających gospodarkę układu lokalnego (Sojka 2017). Obecnie odpływ ludności stanowi dla obszaru odpływu mieszkańców problem uderzający ze skumulowaną siłą. Ludność odpływową stanowią bowiem osoby młode, potencjalni rodzice w wielu rozrodczym. Odpływ pociąga za sobą tym samym wiązkę społeczno-gospodarczych konsekwencji dla danego miejsca. Istnieje zatem silna zależność między ruchami migracyjnymi a rozwojem społeczno-gospodarczym, która potwierdzana jest w wielu pracach naukowych, m.in. B. Dańską-Borsiak (2013), K. Warzechę (2013), A. Mantaj i in. (2017), E. Sojkę (2018).

Systematyczne badania dotyczące migracji stanowią działanie niezbędne celem rozumienia procesów, które mają miejsce w społeczeństwach (Mioduszevska 2008), ale również w kontekście wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy. Stąd też literatura naukowa obejmująca badania w tym obszarze (skupiające się tylko na zjawisku migracji w Polsce) jest bardzo obszerna. Problematykę tą podjęli w swoich pracach m.in. L. Kosiński (1968), koncentrując się na migracji zagranicznej, jak i wewnętrznej w latach 1951–1960 oraz jej roli w rozwoju ludności, A. Potrykowska i P. Śleszyński (1999), którzy analizowali migracje wewnętrzne w Warszawie i województwie warszawskim, K. Iglicka-Okólska (1998), analizując w swojej pracy zachowania migracyjne (w sferze migracji zagranicznych) w wybranych regionach Polski, M. Anacka i in. (2014), wskazując społeczne skutki migracji poakcesyjnych Polaków, S. Pytel i O. Rahmanov (2019), omawiając migracje seniorów i ich przyczyny w Polsce, K.M. Kuśmider (2019), który omawiał przyczyny, czynniki oraz motywy migracji ludności wiejskiej w Polsce w ujęciu przeszłym i teraźniejszym, M. Lesińska i K. Matuszczyk (2019), podejmując się problematyki zarządzania migracjami, a mianowicie działań samorządowych wobec zmian demograficznych, T. Homoncik i in. (2017), prezentując wybrane problemy współczesnych migracji, ze szczególnym uwzględnieniem migracji zarobkowych, w kontekście uwarunkowań społecznych i ekonomicznych, M. Okólski (2011), który w swojej pracy zajął się modernizacyjną rolą migracji, czy K. Lewandowska-Gwarda i E. Antczak (2015), koncentrując się na analizie migracji wewnętrznych w polskich miastach.

Problematyka migracji to obszar obejmujący krajowy (wewnętrzny) oraz zagraniczny ruch ludności. Przystąpienie Polski do UE ożywiło emigrację zarob-

kową Polaków, efektem czego mniejsze zainteresowanie wzbudzała obserwacja migracji wewnętrznych. Ruch wędrowski odbywał się zatem niejako w cieniu obserwowanych zjawisk migracji zagranicznych, mimo że migracje wewnętrzne wiążą się z większą skalą i wpływem na strukturę ludności (Gieorgica 2018), stanowiąc ponadto kluczowy instrument zapewniający równowagę na rynku pracy (Paliś 2018). Na łamach pracy naukowej zrodziła się zatem idea zbadania natężenia migracji wewnętrznych. Celem artykułu jest pokazanie rozmiarów migracji w miastach oraz na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego. W ten sposób doszło do identyfikacji obszarów atrakcyjnych i nieatrakcyjnych migracyjnie.

11.2. Materiały źródłowe i metodyka badań

Materiał empiryczny wykorzystany w pracy stanowiły dane pochodzące z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, dotyczące wielkości napływu i odpływu ludności odniesione do miast oraz obszarów wiejskich, które pozwoliły na pomiar rozmiarów migracji z zastosowaniem wybranych wskaźników (tab. 1). Zakres czasowy obejmował lata 1995–2018, w jego ramach analizie poddano dane dla wybranych lat, tj. 1995, 2000, 2005, 2010, 2014 i 2018 roku.

Badaniem objęto gminy województwa wielkopolskiego. Celem obserwacji zmian w kontekście miast i obszarów wiejskich¹, gminy miejsko-wiejskie zostały ujęte oddzielnie. W ten sposób w ramach badań wydzielono miasto w gminie miejsko-wiejskiej i obszar wiejski w gminie miejsko-wiejskiej.

Problematyka z zakresu pomiaru ruchu wędrowskiego podejmowana była m.in. przez I. Kiniorską (2017), E.M. Kacperską (2016), P. Reesa i in. (2017), E. Roszko-Wójtowicz (2018), B. Domańskiego i A. Noworóle (2010), Y. Harberfeld i in. (2019), J. Rodríguez-Vignoli i F. Rowe (2018), M. Musiał-Malago (2017), R. Molloy i in. (2011), D. Kałużę-Kopias (2014), S. Drobne i U. Drešček (2019), czy A. Rosnera (2014). W swych pracach analizowali wątek ruchów migracyjnych w kontekście takich obszarów, jak miasta, gminy czy kraje, wykorzystując przy tym różne wskaźniki mobilności przestrzennej. Przegląd zastosowanych przez autorów miar pozwolił dobrać wskaźniki, którymi posłużono się w niniejszym artykule (tab. 1).

Współczynnik napływu wędrowskiego brutto odzwierciedla liczbę osób przybyłych na dane terytorium w danym czasie do średniej liczby mieszkańców tego obszaru w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców. Z kolei stosunek liczby osób, które opuściły w określonym czasie dane terytorium do średniej liczby ludności (na 1 tys. mieszkańców) wskazuje współczynnik odpływu wędrowskiego brutto.

¹ W ramach niniejszych badań pojęcia obszaru wiejskiego i wsi traktuje się zamiennie.

Tabela. 1. Wskaźniki pomiaru atrakcyjności migracyjnej

Wskaźnik	Wzór	Objaśnienia
Współczynnik napływu wędrownego brutto	$W_n(t) = \frac{L_n(t)}{L(t)} * C$	$L_n(t)$ – liczba osób przybyłych na dane terytorium w okresie t ; $L(t)$ – liczba ludności na danym terytorium w okresie t ; C – constans (1000); t – rok 1995, 2000, 2005, 2010, 2014, 2018;
Współczynnik odpływu wędrownego brutto	$W_o(t) = \frac{L_o(t)}{L(t)} * C$	$L_o(t)$ – liczba osób opuszczających dane terytorium w okresie t ; $L(t)$ – liczba ludności na danym terytorium w okresie t ; C – constans (1000); t – rok 1995, 2000, 2005, 2010, 2014, 2018;
Współczynnik przyrostu wędrownego	$W_{mn}(t) = W_n(t) - W_o(t)$	$W_{mn}(t)$ – współczynnik napływu wędrownego brutto; $W_o(t)$ – współczynnik odpływu wędrownego brutto;
Współczynnik atrakcyjności/ efektywności migracji	$W_{am}(t) = \frac{L_n(t) - L_o(t)}{L_n(t) + L_o(t)}$	$L_n(t)$ – liczba osób przybyłych na dane terytorium w okresie t ; $L_o(t)$ – liczba osób opuszczających dane terytorium w okresie t ; t – rok 1995, 2000, 2005, 2010, 2014, 2018;

Źródło: E.M. Kacperska (2016: 22–23).

Współczynnik przyrostu wędrownego umożliwia obserwację ruchu wędrownego. W przypadku, gdy wskaźnik osiąga wartości dodatnie, wielkość napływu przewyższa wielkość odpływu ludności, co świadczy o napływie wędrownym, wartości ujemne wskaźnika świadczą natomiast o ubytku wędrownym.

Wskaźnik atrakcyjności migracyjnej pozwala zidentyfikować, czy dany obszar jest terenem napływu czy odpływu ludności. Za obszar atrakcyjny migracyjnie uznaje się jednostki terytorialne, których współczynnik przekracza 1, natomiast wartości poniżej 0 świadczą o odpływie ludności z miejsca zamieszkania, czyli braku atrakcyjności. Wartość wskaźnika zbliżona do 0 świadczy o mniej efektywnych ruchach migracyjnych (Rosner 2014; Kacperska 2016).

11.3. Zasięg przestrzenny migracji wewnętrznych w województwie wielkopolskim

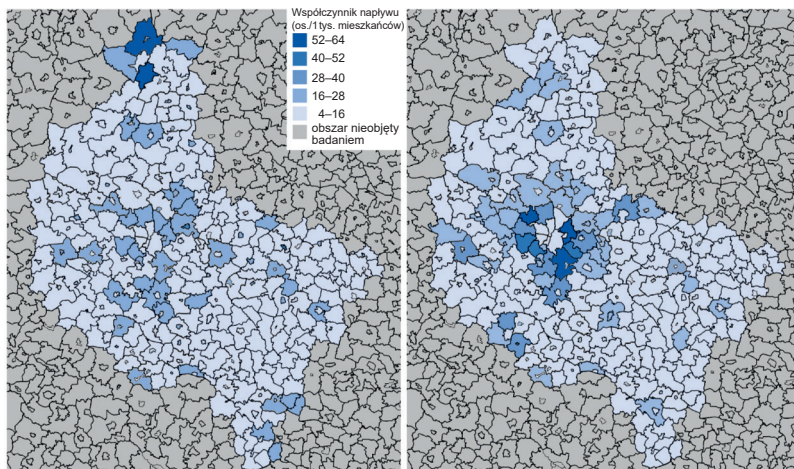
W 1995 roku w województwie wielkopolskim współczynnik napływu wędrowskiego brutto sięgał 13,5%, przewyższał go wskaźnik odpływu wędrowskiego brutto (14,1%). Tendencja ta utrzymywała się do 2018 roku.

Mimo braku wyraźnych różnic, współczynnik napływu do miast przewyższał współczynnik napływu na wieś, co oznacza, że ludność preferowała miasto jako miejsce bardziej atrakcyjne do zamieszkania. Jednak w zestawieniu ze współczynnikiem odpływu w 2014 oraz 2018 roku zaobserwowano odwrócenie tendencji, gdzie ludność odpływająca z miast przewyższyła ludność napływającą do miast. W przypadku wsi napływ i odpływ mieszkańców wykazywał spadek, a co za tym idzie, w badanych latach coraz mniej osób przenosiło się na obszary wiejskie, ale również się z nich wyprowadzało.

Przestrzenne zróżnicowanie współczynnika napływu (ryc. 1) wyraźnie wskazuje koncentrację ludności napływowej w jednostkach zlokalizowanych w okolicach Poznania. Znacznie atrakcyjniej kształtowała się sytuacja na obszarach wiejskich aniżeli w miastach w gminach miejsko-wiejskich (dla przykładu można podać obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich takie, jak.: Kórnik, Swarzędz, Śrem, Zduny oraz Nowy Tomyśl, w których wartość współczynnika napływu wyraźnie przewyższała wartość dla miast w tych gminach). Napływ ludności do ośrodków miejskich i wiejskich oddalonych od centrum województwa pozostawał bez zmian, tzn. brak widocznych tendencji co do wzrostu bądź spadku napływu nowych mieszkańców w miastach w stosunku do wsi.

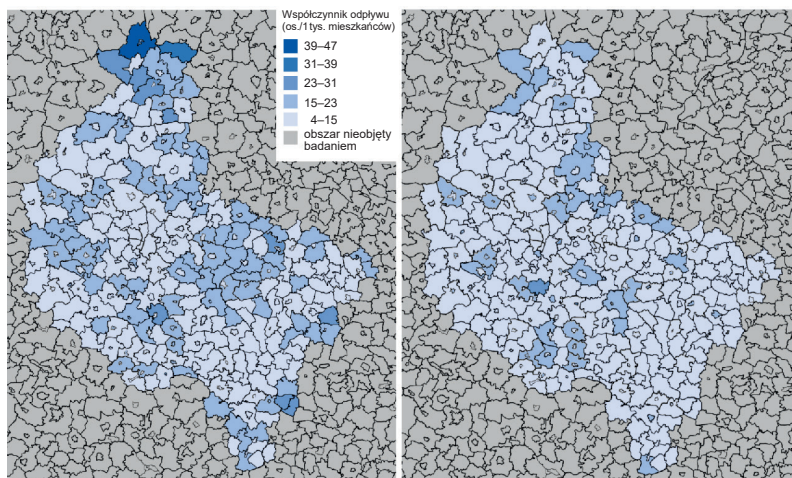
Odrotność co do zasięgu migracji wewnętrznych ludności w województwie wielkopolskim przedstawia współczynnik odpływu wędrowskiego brutto (ryc. 2). O ile od 1995 roku obserwowano znaczący odpływ mieszkańców (przede wszystkim z obszarów wiejskich) ze wschodniej części województwa, o tyle do 2018 roku zjawisko ustabilizowało się w większości miast i obszarów wiejskich. Można zatem przypuszczać, że ludność ta mogła przenieść się w okolice Poznania (na obszary podmiejskie), zwiększając tym samym współczynnik napływu w gminach ościennych (ryc. 1). Utrzymujący się poziom współczynnika odpływu wędrowskiego brutto między 4 a 15 osób na 1 tys. mieszkańców w miastach i obszarach wiejskich wschodniej części województwa, stanowi z jednej strony

pozytywny aspekt informujący o braku wyraźnych tendencji w ubytku mieszkańców. Z drugiej strony, patrząc z punktu widzenia długości procesu, budzi obawę, że stabilna sytuacja jest spowodowana zakończeniem fazy największego ubytku mieszkańców. Zatem dotychczasowy odpływ mieszkańców był na tyle wysoki, że obecnie liczba osób, które potencjalnie mogłyby stanowić grupę emigrantów, maleje.

Ryc. 1. Współczynnik napływu wędrowskiego brutto w gminach województwa wielkopolskiego w latach 1995 i 2018

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL, GUS.

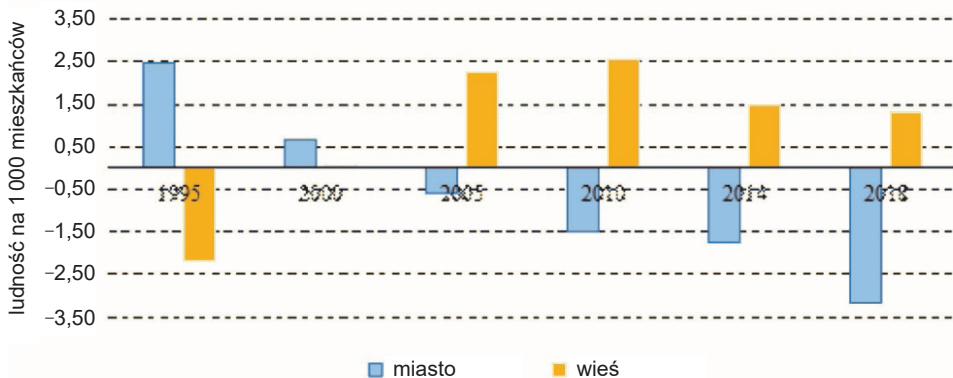

Ryc. 2. Współczynnik odpływu wędrowskiego brutto w gminach województwa wielkopolskiego w latach 1995 i 2018

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL, GUS.

Współczynnik napływu i odpływu wędrownego brutto wskazuje na brak widocznych rozgraniczeń między kierunkami ruchu ludności. Zbliżony poziom obserwowanego zjawiska świadczy o pewnej stagnacji w stopniu nasilenia się odpływu i napływu ludności bądź utrwalonej tendencji zmian wśród mieszkańców województwa wielkopolskiego. Patrząc z perspektywy kolejnych lat można przypuszczać, że nastąpi utrwalenie się obserwowanych od ponad 10 lat zjawisk napływu i odpływu ludności. Ewentualnych zmian spodziewać się można w centralnej części województwa, co wynika z cyklu rozwoju miasta.

Współczynnik przyrostu wędrownego wyraźnie wskazuje na odwrócenie tendencji odpływu ludności, która nastąpiła między 1995 a 2000 rokiem w województwie wielkopolskim (wówczas w miastach i na wsi obserwowano napływ ludności) (ryc. 3). O ile jednak wyraźnie widoczne jest wyludnianie miast, o tyle w przypadku obszarów wiejskich korzystny proces osiedlania się ludności po 2014 roku zaczął słabnąć. Można stwierdzić, że w ostatnim czasie (2018 r.) zjawisko wyludnienia ludności jest wyraźniej widoczne w miastach stanowiących części gminy miejsko-wiejskiej (współczynnik odpływu na poziomie $-3,32$, podczas gdy w gminach miejskich $-2,43$). Miasta te wykazywały zróżnicowanie pod kątem poziomu przyrostu wędrownego (rozstęp równy 38 os./1 000 mieszkańców). Osiedlanie się ludności na obszarach wiejskich w gminach wiejskich nastąpiło nieco wcześniej aniżeli na terenach wiejskich zlokalizowanych w gminach miejsko-wiejskich (w 2000 r. w gminach wiejskich, w 2005 r. w gminach miejsko-wiejskich), mimo to jednakowo od 2014 roku widoczne jest osłabienie napływu ludności.

Ryc. 3. Współczynnik przyrostu wędrownego w województwie wielkopolskim w latach 1995–2018

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL, GUS.

11.4. Atrakcyjność migracyjna województwa wielkopolskiego

Obliczone wartości współczynnika atrakcyjności migracyjnej dla województwa wielkopolskiego wskazują wyraźne wahania poziomu omawianego zjawiska (tab. 2). W ogólnym ujęciu województwo wielkopolskie nie stanowiło regionu atrakcyjnego migracyjnie, co oznacza, że migracje ludności cechowały się przez większość omawianego okresu przewagą ludności odpływającej nad nadpływającą.

Tabela. 2. Atrakcyjność migracyjna województwa wielkopolskiego według kategorii gmin w latach 1995–2018

Wyszczególnienie	1995	2000	2005	2010	2014	2018
Gmina miejska	0,01	0,05	-0,10	-0,07	-0,14	-0,13
Miasto w gminie miejsko-wiejskiej	0,10	0,00	-0,03	-0,07	-0,08	-0,14
Obszar wiejski w gminie miejsko-wiejskiej	-0,12	-0,03	-0,01	0,05	0,00	-0,02
Gmina wiejska	-0,06	-0,01	0,05	0,05	0,02	-0,01
Wieś*	-0,08	-0,02	0,02	0,05	0,01	-0,01
Miasto	0,08	0,01	-0,04	-0,07	-0,09	-0,14
Województwo wielkopolskie	-0,03	-0,01	0,00	0,01	-0,02	-0,06

* W ramach niniejszych badań gminy wiejskie oraz obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich zostały potraktowane jako wieś, z kolei gminy miejskie i miasta w gminach miejsko-wiejskich zgrupowano do miast.

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W 1995 roku 46% jednostek terytorialnych wykazało wartość współczynnika przekraczającą 0, a do 2018 roku liczba gmin spadła do 38%. Należy jednak mieć na uwadze (patrz ryc. 4), że wiele miast i obszarów wiejskich w omawianych latach odnotowało wartość współczynnika atrakcyjności migracyjnej na poziomie niewiele ponad lub poniżej 0. Do obszarów wiejskich, w których zaobserwowano takie wartości można zaliczyć np. Chocz, Kępno, Okonek, Dąbie, Grzegorzew, zaś do miast m.in. Wągrowiec, Jarocin, Kościan. Żadne z miast czy obszarów wiejskich nie wykazywało stabilności, jeśli chodzi o wartość współczynnika oscylującą w granicach 0 w omawianych latach.

Wydawać by się mogło, że w relacji miasto–wieś, to właśnie na obszarach wiejskich osiedla się ludność migrująca. Nie należy jednak ostatecznie utożsa-

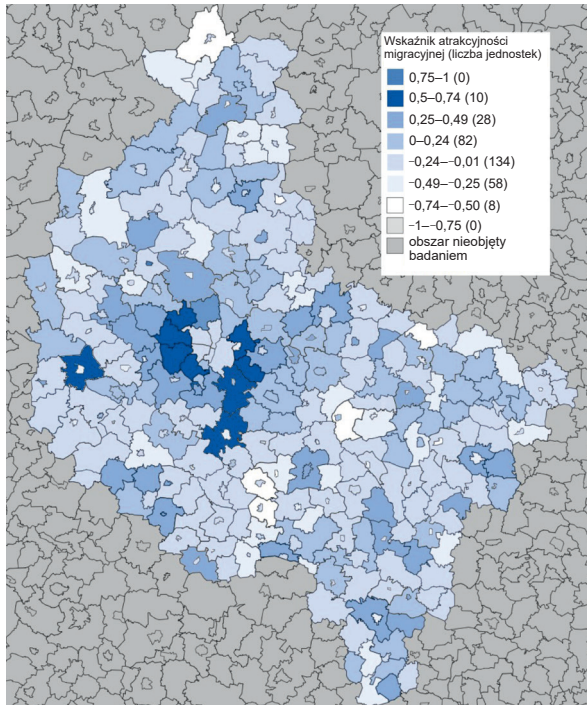
miać terenów wiejskich województwa wielkopolskiego jako atrakcyjnych migracyjnie. W 2018 roku 92 obszary wiejskie, spośród 207 wsi (44% wsi ogółem), odnotowały wskaźnik atrakcyjności migracyjnej przekraczający 0, podczas gdy w 1995 roku było ich 65. W przypadku miast w pierwszym analizowanym roku 75% (81 miast) ośrodków miejskich uznano za miejsca atrakcyjne migracyjnie i podobnie jak na obszarach wiejskich w 2018 roku liczba ta zmniejszyła się (do 28 miast – 25% ośrodków miejskich województwa wielkopolskiego) (ryc. 4).

Napływ i odpływ ludności w miastach oraz na wsi w omawianych latach wykazał odwróconą tendencję, która rozpoczęła się przed rokiem 2000. Proces odpływu ludności nasilił się do tego stopnia, że w 2018 roku ponad 70% gmin miejskich sklasyfikowano jako obszary nieatrakcyjne migracyjnie (ponad połowa, więcej niż w 1995 r.), z czego jedynie w trzech gminach miejskich (Puszczykowo, Luboń, Wągrowiec) przez cały analizowany okres obserwowano napływ ludności (ryc. 4). W przypadku Lubonia i Puszczykowa można to uzasadnić faktem, że są to miasta zlokalizowane w okolicy Poznania, silnie zurbanizowane.

Niekorzystne zmiany w omawianych latach zaobserwowano w miastach należących do gmin miejsko-wiejskich. W 1995 roku ponad 70% z nich należało do ośrodków atrakcyjnych migracyjnie, jednak do 2018 roku było ich niespełna 25%. W tym samym czasie w przypadku obszarów wiejskich zlokalizowanych w tych gminach wskaźnik atrakcyjności migracyjnej wynosił poniżej 0. Zmiany migracyjne spowodowały, że większość obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich, które w początku omawianego okresu określano jako jednostki odpływu ludności, do 2018 roku zmieniły swój status, tzn. stały się obszarem atrakcyjnym migracyjnie, podczas gdy miasta zlokalizowane w tych gminach obserwowały odpływ ludności. W 2018 roku takie zmiany nastąpiły w blisko $\frac{1}{3}$ gmin miejsko-wiejskich (przykłady stanowią Buk, Kostrzyn, Murowana Goślina, Oborniki czy Krotoszyn). Nieco ponad 10% miast i obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich wykazywała napływ ludności do 2018 roku (m.in. Jarocin, Grodzisk Wielkopolski, Rydzyna, Kórnik). Do grupy tych gmin w większości przypadków zaliczono jednostki zlokalizowane w pobliżu głównego ośrodka regionalnego, co po raz kolejny uzasadnia wpływ położenia względem Poznania na przebieg procesów migracyjnych. Jednak w ponad 40% gmin miejsko-wiejskich, miasta i obszary wiejskie stanowiły miejsca nieatrakcyjne migracyjnie, z czego jedynie w gminie Jastrowie tendencja ta utrzymywała się w wybranych latach okresu 1995–2018.

Jeśli przyjrzeć się gminom wiejskim, proporcje obszarów wiejskich atrakcyjnych i nieatrakcyjnych migracyjnie są względnie stałe. W 1995 roku ponad 35% gmin wiejskich stanowiło obszary napływu ludności, do 2018 roku liczba jednostek wzrosła do ponad 40% gmin, przy czym jak w poprzednich przypadkach, atrakcyjne migracyjnie były obszary wiejskie zlokalizowane w pobliżu miasta Poznania. W grupie najbardziej napływowych obszarów województwa wielko-

polskiego (wskaźnik przekraczający 0,5) znalazły się gminy takie, jak: Kleszczewo (najwyższy poziom wskaźnika w 2018 r. spośród wszystkich analizowanych jednostek), Suchy Las, Dopiewo, Rokietnica, czyli gminy wiejskie znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie głównego ośrodka wojewódzkiego, które posiadają charakter gmin rezydencjalnych (potocznie nazywanych sypialnią Poznania).

Ryc. 4. Współczynnik atrakcyjności migracyjnej w gminach województwa wielkopolskiego w 2018 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL, GUS.

Miasta i obszary wiejskie zlokalizowane w otoczeniu Poznania stanowiły tereny najkorzystniejsze z punktu widzenia omawianego zjawiska, obserwując wyraźny napływ i mały odpływ mieszkańców (ryc. 4). Są to obszary wiejskie silnie zurbanizowane (np. Komorniki, Tarnowo Podgórne), które jedynie formalnie określane są mianem terenów wiejskich oraz te o zredukowanej funkcji rolniczej. Z kolei nieatrakcyjne migracyjnie były obszary wiejskie zaliczane do typu jednostek o dominującej funkcji rolniczej oraz o mieszanej strukturze sektorowej (np. jednostki z północnej i wschodniej części województwa wielkopolskiego). W przypadku terenów wykazujących wielofunkcyjny rozwój, atrakcyjność migracyjna wykazywała ten sam kierunek zarówno dla miast, jak i obszarów wiejskich (takie zależności wykazano w blisko połowie gmin miejsko-wiejskich).

11.5. Podsumowanie i dyskusja

Analizując zmiany migracyjne należy mieć na uwadze, że dane są niedoszacowane w stosunku do rzeczywistości i prezentują jedynie społeczną deklaratywność (szerzej: Jończy 2014). Wynika to z faktu, że część osób w sposób formalny nie uregulowała kwestii związanych z wymeldowaniem i zameldowaniem, co w efekcie utrudnia wiarygodność co do liczby czy kierunku migracji.

Odpływ ludności w województwie wielkopolskim w omawianych latach okresu 1995–2018 wykazywał większe nasilenie w miastach aniżeli na obszarach wiejskich, podobnie kształtowała się sytuacja w przypadku napływu ludności. Różnice w wartościach współczynników nie różniły się znacząco dla gmin wiejskich i obszarów wiejskich w gminach wiejsko-miejskich oraz gminach miejskich i miastach w gminach miejsko-wiejskich (+/- 1 os./1 000 mieszkańców), jedynie w 1995 i 2000 roku ludność w większym stopniu preferowała miasta zlokalizowane w gminach miejsko-wiejskich aniżeli gminy miejskie. Brak wyraźnych różnic świadczy również o utrwalającej się, od początku omawianego okresu, tendencji zmian w kontekście napływu i odpływu ludności. Stanowi także pewien sygnał ostrzegawczy przed „zaburzoną” strukturą wiekową mieszkańców.

O kierunkach migracji wewnętrznej w województwie wielkopolskim świadczy położenie miast i obszarów wiejskich względem Poznania. W jednostkach terytorialnych zlokalizowanych w sąsiedztwie miasta zaobserwowano wyraźny napływ ludności, przy jednoczesnym odpływie ludności ze stolicy województwa wielkopolskiego, tym samym wskazując, że od ponad 10 lat migrujący napływają w kierunku największych ośrodków, zamieszkując okolice centrów regionalnych. Jest to związane z rozwojem społeczno-gospodarczym i jego terytorialnym zróżnicowaniem, stąd też miasto Poznań oraz obszary należące do powiatu poznańskiego to strefa napływu ludności, czyli atrakcyjna migracyjnie, które tworzą centralny kierunek migracyjny za sprawą m.in. wysokiego potencjału gospodarczego, infrastruktury technicznej oraz społecznej (Józefowicz, Smolińska 2019). Jest to związane z faktem, jak zaznacza A. Mantaj i in. (2017), że przedmieścia tworzą rynek pracy, powiązany z gospodarczymi funkcjami, które wynikają z obsługi miasta. Z drugiej strony znajdują się jednostki reprezentujące biegun odpływu ludności. Są to obszary zmagające się z niskim potencjałem rynku pracy, a także infrastruktury społecznej i technicznej (Józefowicz, Smolińska 2019), a co za tym idzie stanowią przeciwieństwo najatrakcyjniejszego terenu województwa wielkopolskiego. Wyraźnie utrwalone jest tam również zjawisko starzenia się społeczeństwa, które do 2018 roku osiągnęło wysoki stan starości, z odsetkiem osób w wieku produkcyjnym przekraczającym 20% (a w niektórych przypadkach nawet 25%), stanowiąc w połączeniu z niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego barierę dalszego rozwoju, która utrwalac się będzie jeszcze przez wiele lat (Józefowicz 2019).

Finalne wielkości omawianych wskaźników można zawdzięczać zmianom, jakie zaobserwowano w gminach miejsko-wiejskich. O ile jednak wskaźnik przyrostu wędrownego pozwolił dostrzec różnice w tendencjach napływu i odpływu ludności, o tyle współczynnik atrakcyjności migracyjnej nie wskazał jednostronnych tendencji. W związku z tym badania nie dały wyraźnego rezultatu i odpowiedzi na pytanie: czy z punktu widzenia migracji wewnętrznych atrakcyjniejszym obszarem są tereny wiejskie, czy też miasta województwa wielkopolskiego?

W ramach realizacji celu pracy wskazano, że głównym kierunkiem migracji mieszkańców województwa wielkopolskiego było miasto Poznań oraz powiat poznański. Kierunek ten nie uległ zmianie w omawianych latach, zmiany zaobserwowano natomiast w natężeniu omawianych wskaźników migracji, dowodząc z jednej strony o atrakcyjności migracyjnej miasta Poznania i obszarów wiejskich zlokalizowanych w sąsiedztwie, a z drugiej strony identyfikując tereny nieatrakcyjne pod kątem migracji z utrwalającym się poziomem odpływu mieszkańców.

Literatura

- Anacka M., Brzozowski J., Chałupczak H., Fihel A., Firlit-Fesnak G., Garapich J., Grabowska-Lusińska I., Heffner K., Jaźwińska E., Jończy R., Kaczmarczyk P., Krzyżowski Ł., Lesińska M., Okólski M., Praszalowicz D., Rauziński R., Rokita-Poskar D., Slany K., Solga B., Ślusarczyk M., Urbańska S., 2014, *Spoleczne skutki poakcesyjnych migracji ludności Polski: Raport Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk*, Komitet Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- Bell M., Blake M., Boyle P., Duke-Williams O., Rees P., Stillwell J., Hugo G., 2002, *Cross-national comparison of internal migration: Issues and measures*, „Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)”: 435–464.
- Dańska-Borsiak B., 2013, *Migracje do podregionów według typów. Wpływ czynników ekonomicznych i gospodarki opartej na wiedzy*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych”, 30: 27–41.
- Domański B., Noworóla A. (red.), 2010, *Badanie funkcji, potencjału oraz trendów rozwojowych miast w województwie małopolskim*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Drobne S., Drešček U., 2019, *Impact of Internal Migration on Population Redistribution in Slovenia*, „Business Systems Research”, 2: 49–60.
- Gawryszewski A., 1997, *Przestrzenna ruchliwość ludności Polski*, Polska Akademia Nauk, Wrocław.
- Gieorgica J.P., 2018, *Polskie migracje w świetle procesów globalnych*, Wydawnictwo Pesscom, Warszawa.
- Haberfeld Y., Birgier D.P., Lundh C., Elldér E., 2019, *Selectivity and Internal Migration: A Study of Refugees' Dispersal Policy in Sweden*, „Frontiers in Sociology”, 66: 1–14.
- Homoncik T., Pujer K., Wolańska I., 2017, *Ekonomiczno-społeczne aspekty migracji. Wybrane problemy*, Wydawnictwo Exante, Wrocław.
- Iglicka-Okólska K., 1998, *Analiza zachowań migracyjnych na podstawie wyników badania etnosondażowego migracji zagranicznych w wybranych regionach Polski w latach 1975–1994*, „Monografie i Opracowania”, 438, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

- Jończy R., 2014, *Problem nierejestrowanych emigracji definiowanej (emigracji zawieszanej) w badaniu procesów społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 360: 11–18.
- Józefowicz K., 2019, *Starość demograficzna miast województwa wielkopolskiego w latach 1995–2018*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 48: 41–54.
- Józefowicz K., Smolińska K., 2019, *Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w powiatach województwa wielkopolskiego*, „Turystyka i Rozwój Regionalny”, 11: 37–49.
- Kacperska E.M., 2016, *Międzynarodowe przepływy siły roboczej*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego”, 116: 21–35.
- Kałuża-Kopias D., 2014, *Atrakcyjność migracyjna wielkich miast – stan obecny i perspektywy*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje”, 27(4): 41–54.
- Kałuża-Kopias D., 2014, *Trafność prognozowanego poziomu migracji w pracach GUS*, „Space – Society – Economy”, 13: 75–90.
- Kiniorska I., 2017, *Mobilność przestrzenna na obszarach wiejskich Polski Wschodniej*, „Biuletyn KPZK PAN”, 267: 102–120.
- Kosiński L., 1968, *Migracje ludności w Polsce w latach 1950–1960*, „Prace Geograficzne”, 77, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kuśmider K.M., 2019, *Migracje ludności wiejskiej w Polsce – przeszłość i teraźniejszość*, „Zeszyty Wiejskie”, 25: 171–183.
- Lesińska M., Matuszczyk K., 2019, *Działania samorządowe wobec zmian w kontekście zmian demograficznych. Przykład trzech polskich województw*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 77: 64–82.
- Lewandowska-Gwarda K., Antczak E., 2015, *Migracje wewnętrzne w polskich miastach – analiza z wykorzystaniem przestrzennej dynamicznej metody przesunięć udziałów*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych/Szkoła Główna Handlowa”, 39: 119–133.
- Mantaj A., Ostromecki A., Zajac D., 2017, *Czynniki kształtujące migracje ludności w gminach wiejskich Polski Wschodniej*, „Wiadomości Statystyczne”, 11(678): 74–85.
- Mioduszevska M., 2008, *Najnowsze migracje z Polski w świetle danych Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności*, „CMR Working Papers”, 36(94), University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR), Warszawa.
- Molloy R., Smith C., Wozniak A., 2011, *Internal Migration in the United States*, „Journal of Economic Perspectives”, 3: 173–196.
- Musiał-Malago M., 2017, *Społeczno-ekonomiczne przemiany jednostek terytorialnych obszarów funkcjonalnych. Studium przypadku krakowskiego obszaru funkcjonalnego*, „Acta Scientiarum Polonarium. Formatio Circumiectus”, 16(4): 167–186.
- Okólski M., 2011, *Modernizacyjna rola migracji*, „CMR Working Papers”, 46(104), University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR), Warszawa.
- Paliś B., 2018, *Polityka migracyjna a ekonomiczne znaczenie imigracji i emigracji w opinii ekspertów*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne”, 16(1): 17–37.
- Potrykowska A., Śleszyński P., 1999, *Migracje wewnętrzne w Warszawie i województwie warszawskim*, Atlas Warszawy, 7, Polska Akademia Nauk, Warszawa.
- Pytel S., Rahmanov O., 2019, *Migration processes and the underlying reasons: A study on pensioner migrants in Poland*, „Population, Space and Place”, 25(3): e2197.

- Rees P., Bell M., Kupiszewski M., Kupiszewska D., Ueffing P., Bernard A., ... Stillwell J., 2017, *The Impact of Internal Migration on Population Redistribution: An International Comparison*, „Population, Space and Place”, 23(6).
- Rodríguez-Vignoli J., Rowe F., 2018, *How is internal migration reshaping metropolitan populations in Latin America? A new method and new evidence*, „Population Studies”, 2: 253–273.
- Rosner A., 2014, *Migracje wewnętrzne i ich związek z przestrzennym zróżnicowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego wsi*, „Wieś i Rolnictwo”, 1(162): 63–79.
- Rozzko-Wójtowicz E., 2018, *Migracje międzywojewódzkie w Polsce w latach 2010–2016 a jakość życia*, „Eksperytyzy i Opracowania”, 75: 1–13.
- Rowe F., Bell M., Bernard A., Charles-Edwards E., Ueffing P., 2019, *Impact of Internal Migration on Population Redistribution in Europe: Urbanisation, Counterurbanisation or Spatial Equilibrium?*, „Comparative Population Studies”, 44: 201–234.
- Runge A., 2013, *Rola miast średnich w kształtowaniu systemu osadniczego Polski*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Sojka E., 2017, *Odległość geograficzna jako determinanta migracji – na przykładzie województwa śląskiego*, „Wiadomości Statystyczne”, 12(679): 64–79.
- Sojka E., 2018, *Odległość geograficzna i miernik rozwoju społeczno-gospodarczego a wielkość migracji w województwie śląskim*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 353: 73–88.
- Stawarz N., Sander N., 2019, *The Impact of Internal Migration on the Spatial Distribution of Population in Germany over the Period 1991–2017*, „Comparative Population Studies”, 44: 291–316.
- Śleszyński P., 2016, *Współczesne i prognozowane uwarunkowania demograficzno-migracyjne w rozwoju miejskiego systemu osadniczego Polski*, „Konwersatorium Wiedzy o Mieście”, 1(29): 97–106.
- Śleszyński P., 2018, *Polska średnich miast. Założenia i koncepcja deglomracji w Polsce*, Klub Jagielloński, Warszawa.
- Warzecha K., 2013, *Rozwój społeczno-gospodarczy polskich regionów a procesy migracji*, „Studia Ekonomiczne”, 142: 41–55.

Historia artykułu

Data wpływu: 3 sierpnia 2020

Data akceptacji: 11 stycznia 2021